

Ils Marmels-de Caduff a Mmorissen : ina revista cultur-historica

Autor(en): **Solèr, L.**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)**

Band (Jahr): **22 (1930)**

PDF erstellt am: **25.06.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-882179>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Ils de Marmels-de Caduff

a

Morissen.

Ina revista cultur-historica,
da L. Solèr, plevon.

Igl ei bein bi e dueivel, ch'in pievel, ina vischnaunca, ina pleiv enconuschi ses vegls e generus benefactors, e demuossi enviers quels duronta biala engrazieivladad. Mo quels pli vegls e veramein generus benefactors della lud. vischnaunca e pleiv de Morissen, en nossa biala val Lumnezia, ein, sco veglias scartiras egl archiv-baselgia plaidan e documenteschan, la nobla famiglia de Marmels-de Caduff a Morissen. Perquei havein nus anflau per bein indicau de publicar en nies «lschi» in'emprova de nos studis sur de quell' aschi beneficenta famiglia e de mussar:

- I. Tgei ils de Marmels-de Caduff ein stai?
- II. Quas ein lur benefecis per Morissen?

I. Tgei ils de Marmels-de Caduff ein stai?

Sche nus fagein in viadi e descendein dalla sulegliva spunda dil Pez-Mundaun giu tiegl emprem marcau alla riva dil Rein, — da Morissen a Glion, — e sesein leu els bials carrs della Via-

fier retica, ils quals cuoran suenter il Rein giu, sper ruinas e piramidas diluvialas ora entochen Rehanau, e semanein leu encunter miezdi dalla val Tumliasca viaden, la quala ei bein pertgirada da vegls loschs castials dretg e seniester, sch'arrivein nus ella capitala de Tusaun. Bandunond quei fluent vitg dils vegls Tuscians e continuond nies viadi suenter l' Albula, passein nus l' aulta punt de Solis, salidein la romantica Sursaissa romontscha ed arrivein a Casti. — Casti ei la staziun dil grond e viv traffic de tschels onns sul cuolm Gelgia vi ell' Engiadin' aulta, e sul Set vi ella val Bergaglia e giu a Clavenna. — Nus schein ussa adia alla Via retica, prendein la via dretga encunter il cuolm Gelgia ed arrivein sin nos calzers en ina bun' ura a Cunter en Surses, da leu a Savognin a Tinizun e caminein vinavon per la veglia via dils Romans a Rona, als Mulins, a Sur ed arrivein el vitget de Marmorera, situaus al pei dil cuolm Gelgia. — Mo gia avon ch' entrar el vitg Marmorera, numnaus era Marmels, vesein nus dretg della via ault si ella greppa in vegl casti miraus en e sco carschius ella greppa. Igl ei il casti d'origin dils nobels de Marmels. (Mira maletg 1).

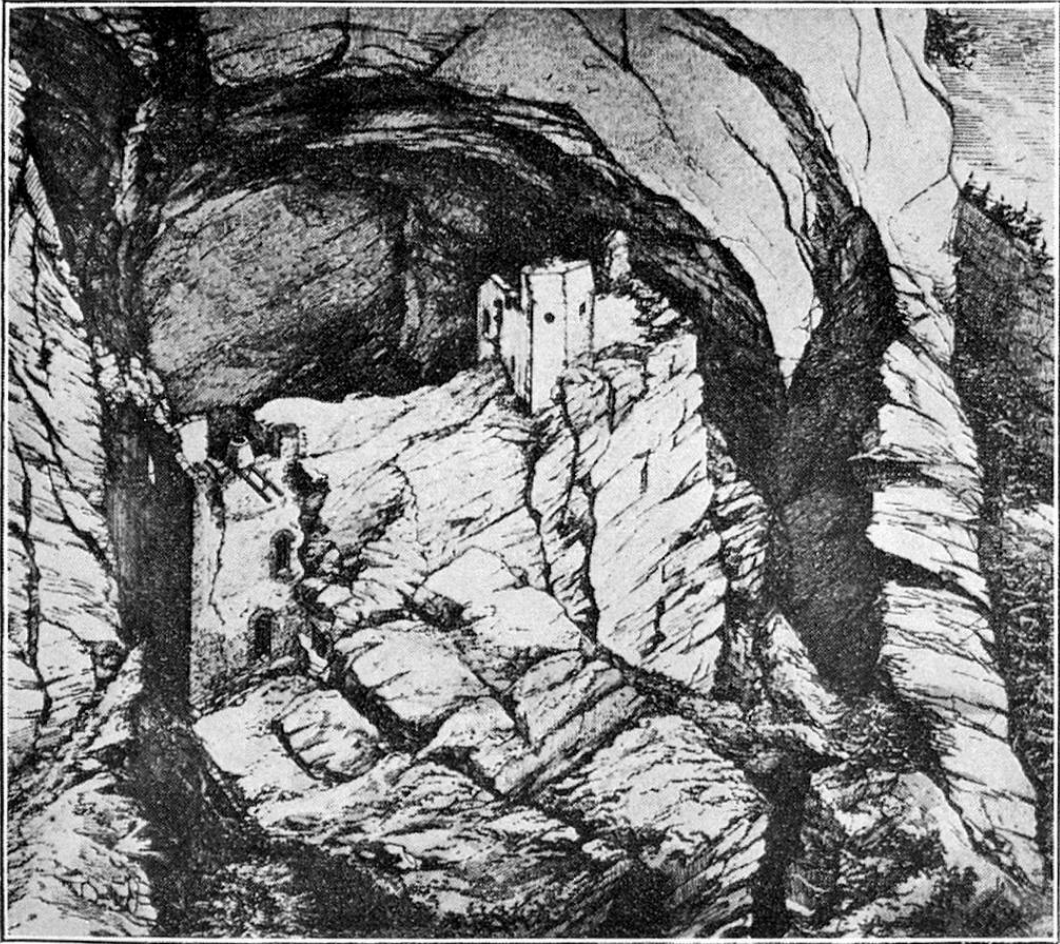
Suenter quei liung viadi vulein nus far in paus sil crest de Marmorera, per emprender aunc meglier d'enconuscher ils nobels de Marmels, ils quals ein pli tard emigrai da cheu ed arrivai entochen si en nossa biala val Lumnezia ed ein cheu sedomi-

ciliai silla sulegliva spunda de Morissen, e daventai ils generus benefactors de vischnaunca e pleiv.

Sco l' historia raquenta han ils imperaturs tudestgs-romans: Carli il Grond e plirs de ses successurs sil tron, als quals la veglia Rezia ei stada subdita duront plirs tschentanners, regalau gronds beins e vastas possessiuns en Rezia agl uestgiu de Cuera. — Il regent uestg de Cuera ha lu tscheu e leu tschentau in administratur, in ministerial sin ses beins ed ha era regalau u vendiu bein enqual possess a ses ministerials. En quella moda ein pliras de quellas famiglias ministerialas digl uestg daventadas rehas e pussentas e perfin dinastias, casas regentas, dotadas cun territori e tetel de noblezia. Sco p. ex. ils Signurs de Belmont, menzionai en documents historics gia igl onn 1139, — sco era ils de Montalt (1379), de Sax-Mesauc, de Schauenstein, de Planta, de Stampa, de Hohenbalken, de Buol, de Salis, de Castelmur, de Moor, de Lumerins, de Mont e de Werdenberg-Sargans ed auters. En questa qualidad ed honor de ministerials de beins, ch' igl uestg de Cuera possedeve en Surses, anflein nus era ils de Marmels el casti silla greppa de Marmorera e quei gia el XII tschentaner.¹⁾

Il casti ei denton segiramein bia pli vegis, datescha probabel ord il temps dils Romans sco casti de protecziun dils viandonts e dil traffic sul cuolm Gelgia, ed ha lu entochen igl onn 1160 apparte-

¹⁾ Mira: v. Moor, Geschichte v. Currätien I Band.

1. Ruina dil casti dils de Marmels.

(Tenor in desegn de J. R. Rahn. Reproduciu ord: Zürcher
Taschenbuch, 1897).

niu als Signurs de Tarasp, ils quals eran ina dinastia independenta en Rezia.

Igl onn 1160 ha Ulrich II de Tarasp, tenor document egl archiv episcopal a Cuera, copiaus da Moor en siu codex dipl. I volum, regalau quei casti culs appartenents beins ed aunc in auter casti a Tinizun, agl uestg de Cuera, ed entras quel a siu ministerial Andreas en Surses, il qual ha obteniu il num Andreas de Marmels ed ei daventaus il bab de tschentament della gronda, pussenta e nobla famiglia dils de Marmels.

Ils de Marmels han giugau in' impurtonta rola ella politica ed administraziun de nosa Rezia durent prest tschun tschien onns, han furniu al stadi umens d'impurtonza e meret e prestau alla baselgia buns survetschs ed era dau a quella biars spirituals, ed ein persunter er' adina stai en honor e favur tiella Curia episcopala. El temps ed els combats dell' aschi numnada reformaziun ein ils de Marmels seteni ferm e fideivlamein vid la romana catolica baselgia, cull' excepziun de dus sulets della famiglia — Georgius ed Udalrich²⁾.

Plirs de Marmels ein era sedistingui sco valerus guerriers el survetsch pella patria. Aschia principalmein Conradin il ziep e ses fegls Gion e Rudolf, dus heroxs ella battaglia de Tgalavaina 1499, e de Marignano 1515.³⁾

²⁾ Mira: Dr. J. Dedual, Kulturbilder aus dem Leben der Ritter von Marmels, Bündner Monatsblatt 1919.

³⁾ Mira: Moor, Geschichte von Currätien; — Dr. A. v. Castelmur, Conradin v. Marmels.

Fatga quella cuorta orientaziun historica sur ils de Marmels en general, vulein nus ussa concentrar nossa perscrutaziun speciala sils nobels de Marmels, ils quals han bandunau lur beins ministerials ed auters en Surses, ell' Engiadina ed a Razen, ed ein vegni e sedomiciliai en Lumnezia.

In niebel giuven de Marmels cul num Gion, fegl de Gion Andriu e frar dil sura numnau Conradin, e marschal della claustra de Faveras e de Mustér ha igl onn 1480 spusau e priu per consorta la dunschala Barla de Mont de Vella en Lumnezia, nua ch' el ha elegiu siu niev domicil.⁴⁾ — Aschia ein ils de Marmels vegni en Lumnezia. Cheu en Lumnezia eran ussa ils possessurs e valerus de Belmont morts ora, ed ils de Sax-Mesauc entras ierta vegni en possess dils beins dils de Belmont sco era dils beins dils signurs de Montalt a Morissen.

Sper ils signurs de Sax-Mesauc possedevan gronds beins en Lumnezia era ils nobels de Mont, ils quals havevan entras maridaglia artau ils signurs de Obercastels (Surcasti) ed eran el medem temps era ministerials digl uestg de Cuera. — Gion de Marmels ei igl onn 1488 vegnius elegius mistral della Lumnezia ed ha giugau ina ualti impurtonta rola politica. — Mo aunc pli meriteivels ei sefatgs ella politica ed ell' administraziun della vallada siu fegl Ulrich (Udalricus), il qual ha maridau ina Catrina de Sax ed ei staus duront quendischns onns

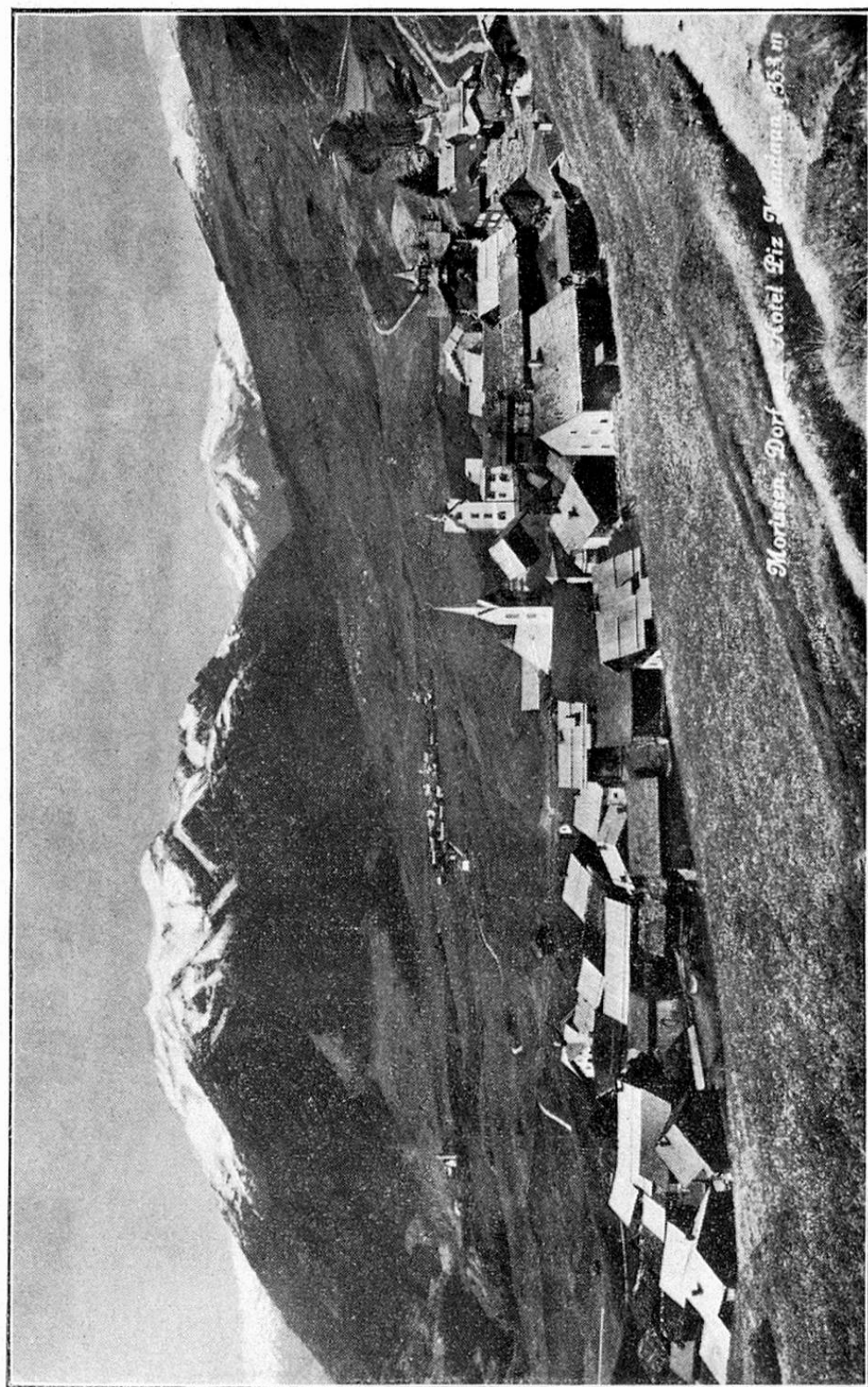
⁴⁾ Mira: Dr. J. Dedual, e. l. i.

mistral della Lumnezia. Entras maridar de Mont e de Sax ein ils de Marmels vegni en possess de tals beins e daventai rehs e pussents en Lumnezia. Mo ual sco ils de Marmels flurevan, aschia ein ils de Sax daventai paupers, e cont Hertwig de Sax ha gia igl onn 1496 vendiu ses beins a Morissen, funs e casti als signurs Giachen e frars de Mont sesents a Vella, ed auters beins en Lumnezia ed ella Foppa ed a Flem agl uestgiu de Cuera. (Register de famiglia de Mont a Vella). — Aschinavon pia ch' ils de Marmels han giu ina e pliras dunnas de Mont e de Sax Mesauc, sch' eis ei bein de capir e segir, ch' ils de Marmels ein entras ierta vegni en possess dils beins e castials, ils quals quellas famiglias ministerialas havevan acquistau dals signurs de Belmont e de Montalt, e possediu a Morissen e contuorn. Il vitg Morissen, — en vegls documents legia ins era: Moraiscens, Moriesen, Mureszens, Morascens e Muryessen — vegn menzionaus egl Anniversari Curiense gia igl onn 1210, e puspei 1288, nua ch' in Uolr. de Mureszens, ed in R. de Morascens segnan sco perdetgas tier documents d' ina fundaziun en favur della Catedrala. — Morissen ha pia era viu la battaglia a Porclas e sigl ault dil hodiern s. Carli digl onn 1352. E de Morissen fa menziun historica era ina veglia purgameina cun treis sigils digl onn 1393, la quala sesanfla egl archiv baselgia della giuvna pleiv de Morissen. Quella veglia purgameina ei ina brev de marcau e documentescha, che cont Rud. de Wer-

denberg-Sargans, propst dellaatedrala a Cuera e Rud. de Trostberg, decan ed il capetelatedral vendan ils beins che quei capetel possedeve a Morissen en Lumnezia: casa, clavau, furs e dretgs d' alp e. a. al niebel Signur Symon von Tauna (Fontana) de Morissen. Probabel ein quels baghetgs e quels beins ils medems, ch' ils de Marmels han pli tard acquistau e possediu.

Ils vegls castials el vitg Morissen eran: In giudem il vitg videifer igl ual, numnaus: Avon-porta, u Casa-aulta. Umens vegls a Morissen raquantan aunc oz, ch' els seregordien della ruina de quei casti e dell' aulta miraglia d' entuorn cun ina porta ed entrada tiel casti. Da cheu deriva bein il num: «Avon porta». Oz stat sin quei plaz che muossa ils fastitgs d' ina ruina in baghetg d' economia. Culla restonta crappa della ruina ei vegnida baghegiada avon in miez tschentaner la casa gronda seniester digl ual. In auter casti aunc pli vegl ha probabel ornau la biala muota sut il vitg, sco fastitgs indicheschan ed ina veglia tradiziun dil pievel plaida

In tierz casti a Morissen ei stada la veglia casa pervenda amiez il vitg, la quala ei oz ina macorta e pauc honorifica ruina sin quei bi plaz amiez vischnaunca. — Segir e bein documentau eis ei entras veglias scartiras egl archiv-pervenda, ch' ils Signurs de Marmels a Morissen han habitau en quei casti amiez il vitg ed entras testament regalau quel alla pervenda, — e bein probabel eis ei,

2. Morissen.
(Fot. J. de Mont, Vella.)

che tals Signurs e ministerials han era possediù e gudiù l' auter casti numnaus: «Avon porta».

Persequitond vinavon la descendenza dils de Marmels en Lumnezia⁵⁾, anflein nus sco feagl dil sura numnau Ulrich de Marmels-de Sax, in Andriu de Marmels sesents a Morissen. — Che quei Andriu de Marmels seigi staus honoraus cun pli aults uffecis savein nus buca constatar, mohein eis ei historicamein documentau, che in de ses fepls cul num Rudolf ei sedistinguius e sefatgs aultmeriteivels sco politicher ed era diplomat de sia tiara. Rudolf de Marmels ei staus duront pliras periodas mistral della Lumnezia, sco sia suttascripziun de documents e contracts muossa, ed ei 1621 vegnius tarmess en uffeci de diplomazia ella Valtellina ed a Milaun cun auters ambassadurs ord la Ligia sura per sin via de contractivas diplomaticas reconquistar la Valtellina pil Grischun, suenter ils gronds combats cullas armas dils onns vargai. Quei ei denton buca reussiu, mo persuenter ei il bein meriteivel Rudolf de Marmels igl onn 1625 vegnius honoraus cul pli ault uffeci ella Ligia-sura, q. e. sco landrechter (cau-ligia) della Ligia grischa.⁶⁾ Il landrechter de quei medem num digl onn 1640 ei probabel in auter pli giuven de quella schlatteina, forse in siu feagl, u in feagl de siu frar Giachen. Quei εμπrem numnau landrechter Rudolf de Marmels ei

⁵⁾ Tenor il cudisch vegl de Battens a Pleiv.

⁶⁾ Sala cullas armas dils landrechters a Trun; — P. A. Vincenz, Der Graue Bund, 1924.

igl onn 1632 vegnius honoraus da Mgr. uestg Joseph v. Mohr cugl uffeci de marschal sur dellas treis claustras digl uorden de benedictins: Faverras, Mustér e Marienberg. En tal uffeci haveva marschal de Marmels d'accompagnar ils avats de quellas treis claustras sin lur viadis de consecraziun a cavagl, ed obteneva persuentar savens il cavagl regalaus dagl avat.⁷⁾ Segir e fatg historic eis ei, che landrechter e marschal Rudolf de Marmels ha giu in fegl cul num Ulrich. Quel ha en ses giuvens onns elegiu la carriera militara. El ei entaus en survetsch franzos ed ei s'avanzaus el regiment de general Schauenstein entochen tiel grad de capitani.

Igl onn 1632 ei capitani Ulrich de Marmels bein decoraus returnaus per star en sia patria tier dunna ed affons a Morissen. Per consorta ha capitani Ulrich giu la nobla Christina de Mont, la quala ha regalau siu um cun duas feglias, mo negins fegls. Las duas feglias ein: Margreta e Maria. Dunschala Margreta de Marmels ei vegnida menada a Vella sco spusa e consorta da Scriba (u scarvon) Albert de Mont, daferton che sia sora dunschala Maria ei daventada consorta de mistral Vincenz de Caduff a Morissen e ha habitau cheu vinavon el casti dils de Marmels.⁸⁾

Ina canzun, «canzun della Berinetta», compo-

⁷⁾ Decan catedr. Chr. de Mont, ord documents egl archiv episcopal a Cuera 1850.

⁸⁾ Urbari a Pleiv.

nida avon in bien tschentaner dad in poetaster, Gion Tschamun Arpagaus, para de vuler inagurar e perpetnisar quei spusalezi festiv della Margreta cugl Albert.

Quella lètg de Mont-de Marmels ei vegnida benedida cun ina numerusa e ludeivla figlialonza.

Ils affons screts el cudisch dils Battens a Pleiv ein: Luzius, Gallus, Rudolf, Christina, Maria ed Ulrich. Ils treis emprems fegls ein morts els onns de lur giuventetgna, ed ein satrai el venerabel santeri de Pleiv. La feglia Christina ei maridada a Morissen cul cuserin «Landweibel» (salter de cumin) Sebastian de Caduff, fegl dil sura numnau mistrall Vincenz de Caduff. La secunda feglia Maria ha purschiu siu maun tiella lètg al niebel giuven Gion de Federspiel sesents a Domat, deferton ch' il fegl giuven ha elegiu la clamada sacerdotala, ed ei suent' esser staus plevon a Domat e canoni residenzial igl onn 1661 vegnius alzaus silla sedia de s. Glieci sco uestg Ulrich VI.⁹⁾

Uestg Ulrich de Mont-de Marmels ha regiu la diocesa de Cuera cun savida e prudientscha, ha era restabiliu la claustra de Cazas en ses beins e dretgs, ed ei morts plein merets igl onn 1692. — Siu successur ei siu nevs Ulrich VII de Federspiel, il fegl della Maria de Mont-de Marmels, maridada a Domat. — Cheu stoi jeu remarcar, ch' ei seigi ina erur, sche scribent decan Christian de Mont e cun el era historicher Dr. Mayer lain esser la mumma.

⁹⁾ Mira: Dr. G. Mayer, Geschichte des Bistums Chur.

d' Ulrich de Federspiel ina feglia della Margreta de Mont-de Marmels ord sia secunda lètg cun siu quinau mistral Vincenz de Caduff e buc' ord sia emprema lètg cun Albert de Mont, pertgei lu fuss quella Maria de Caduff e buca de Mont, ed ils affons de Margreta ord secunda lètg ein tenor cudesch de Battens a Pleiv mo quels treis: Dominica, Rudolf e Glieci.

Ils giuvens consorts de lètg: ueibel Sebastian de Caduff e Christina n. de Mont- de Marmels han habitau el vegl casti dils de Marmels, sur baselgia, il qual ei sco segirs indecis muossan e la tradiziun plaida, de quei temps entuorn ils onns 1680—90 vegnius privaus da sia veglia fuorma de casti, e midaus e baghegius entuorn, corrispundend al temps ella fuorma architectonica d' ina casa de patriziers cun in tetg teis sco in tetg-baselgia ed ina sala tablegiada ed ornada cun reha sculptura artistica. — Il Segner ha benediu la giuvna lètg de Caduff- de Marmels cun plirs affons, ils quals ein: Mengia, Vincenz, Dominica, Albert ed Ulrich. La pietusa mumma Christina, la quala ei gia baul d'aventada vieua, sto haver dau ina buna e solida educaziun cristian-catolica a ses cars affons. Igl emprem feagl Vincenz, il qual ei sefatgs bein meriteivels ella veta politica sco militara obtenend il tetel de capitani de Fürstenburg, ha giu per consorta la Dominica, feglia de capitani Otto de Mont a Vella ed ei morts senza descendenza ed aunc avon che la mumma, sco era siu frar giuncher

Albert. Il feagl giuven Ulrich, naschius ils 30 de fe-
nador 1650, ha la pietusa mumma e vieua dedicau
sco sacerdot al Segner. Suenter haver absolviu ses
studis gimnasials e teologics a Dillingen, ed obte-
niu l'ordinaziun sacerdotala, Sur Ulrich Caduff-de-
Marmels ei staus successivamein plevon a Dardin,
a Cazas ed a Pleiv.¹⁰⁾ Igl onn 1694 ha il ludeivel
Capetelatedral tscherniu igl erudit spiritual per
siu commember e Sextar, e tschun onns plitard
honorau quel cul decanat della Catedrala de Cue-
ra.¹¹⁾ Sur Ulrich de Caduff-de Marmels ei entochen
sil di ded oz il davos spiritual ord la vischnanca
de Morissen. — Quala vegn bein ad esser cheu
Morissen suenter quei memia liung interval de 200
onns l'emprema famiglia benedida cun in spiritual?

Igl onn 1697, ils 22 de december ha capitani
Vincenz Caduff-de Marmels sco ei de leger egl ur-
bari vegl de Morissen, convocau ils vischins de
Morissen tier ina publica radunonza per il niebel e
saluteivel intent, de far fondo-pervenda, per pu-
der obtener e mantener in permanent spiritual a
Morissen.

Pliras familias de Morissen ed oravon ils de
Caduff-de Marmels han cheu tschentaubials craps
ded aur per in fondo de pervenda, e nus plidein
perquei:

¹⁰⁾ Mira: Dr. J. Simonet, «Die kathol. Weltgei-
stlichen Graubündens».

¹¹⁾ Mira: Chr. Mod. Tuor, «Reihenfolge der resi-
dierenden Domherren».

II. Dalla generosa beneficenza dils de Marmels-de Caduff per baselgia e pervenda a Morissen.

Tgei beins quei niebel promotur per in fondo-pervenda, sgr. capitani Vincenz Caduff-de Marmels, morts vieus e senza descendenza, ha testamentau per il fondo de pervenda a Morissen, savein nus ord las existentas scartiras buca eruir per segir. Mo quei stat scret ed ei segir, ch'el ha fatg si pil benefeci d'in permanent spiritual la summa de 900 renschs, consistenta en tschun dretgs d'alp, funs e capitals, la quala ei bein in considerabel daner e legat per quei temps. Sia mumma Christina Caduff-de Marmels, la quala para d'esser stada biars onns la generosa mumma dils paupers a Morissen e contuorn, ha en siu testament dataus dils 16 d'avrel 1702 — archiv-baselgia — fundau in anniversari cun quater spirituals resp. cun quater ss. messas per sia olma e pell'olma de ses dus fegls defuncts: Capitani Vincenz e giuncher Albert, cun aunc in' almosna de quitordisch curtaunas sal als paupers sin quei di de siu anniversari, ch'ei ils 2 de matg. Quei di digl onn 1702 ha la beneficenta signura Christina Caduff de Marmels terminau sia cuorsa terrestre per retscheiver la pagaglia dils misericordeivels en tschiel, daferton che siu tgierp ruaussa el santeri de Pleiv. Era de siu Sur frar Mgr. uestg Ulrich de Mont ei la sura testamentadra seregurdada, ordinond en siu testa-

ment, ch' ei vegni era il di digl anniversari de quel, ils 28 de fevrer dau in' almosna de quater curtaunas sal als paupers.

Pigl emprem onn han ils artavels — sco di ina veglia scartira — pagau en per quellas ss. messas ed unfrendas de sal al Sur beneficiat a Morissen. Silsuenter e per adina ha lu il Sur feagl decan Ulrich Caduff- de Marmels entras testament per sia mumma e per el fatg si per adina al benefeci-pervenda a Morissen de ses beins sco cheu suonda:

Per igl emprem — scriva il sura numnau en siu testament — vi ed ordineschel jeu, che mintga beneficiat a Morissen fetschi mintg' onn in di dellas quater tempras de cureisma ina s. messa per miu frar defunct Vincenz capitani de Fürstenburg. Secundo dovei mintga beneficiat a Morissen haver l' obligaziun de far mintg' onn sin in di dellas quater tempras de cureisma, de tschuncheismas, dil settember e dil december, ina s. messa per mia pia mumma Christina Caduff-de Marmels, e suenter mia mort era pil suffragi de mia paupra olma. Per fondo de quellas tschun messas perpetnas e dellas tschun sura fundadas ss. messas cull' unfrenda de schotg curtaunas sal, sco era per augmentar e megliurar il benefeci-pervenda a Morissen, hai jeu fatg si ed incorporau per adina alla numnada pervenda mia acla el plaun de Cuschnaus (oz sper la via gronda da Cumbel a Vella),

cun baghetg e funs, la quala ha custau a mi 1610 renschs.

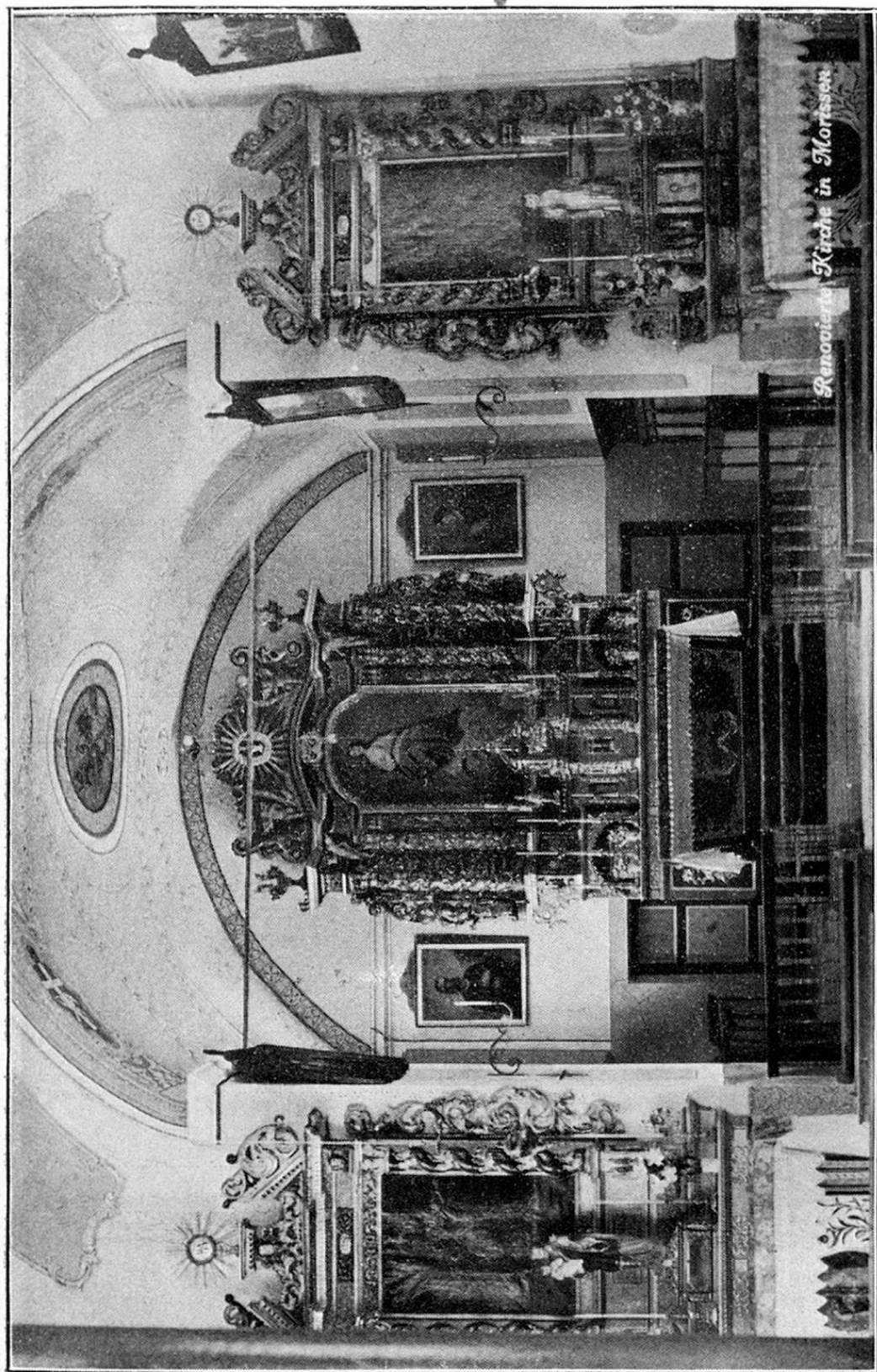
Quei hai jeu scret cun agen maun, e confirmau cun miu sigil.

Cuera, sil Hof
ils 6 de mars 1703

Ulrich Caduff-de Marmels,
decan della Catedrala,
fegl della Christina.

Igl onn 1708 sut datum dils 20 de fenadur ha il generus Sur decan Ulrich continuau cun siu testament e fatg si al benefeci-pervenda a Morissen aunc dus dretgs d' alp (Tegia dado), e dus auters dretgs d' alp, in alla baselgia de s. Giachen e l' auter alla calustria de Morissen, ella valeta de 240 renschs, — ed era aunc obligau ils fegls de Gion Marc de dar ord in cuolm sur Vignogn per siu daver, mintg' onn al Sur beneficiat a Morissen vengasiat crenas carchiel. (Quei servitut ei ussa cumpraus ô.)

Mo la cruna a quella ludeivla ovra de beneficenza ha il niebel donatur Sur decan Ulrich Caduff-de Marmels tschentau si cun testamentar ed incorporar igl onn 1719 e per tut temps er' aunc sia gronda casa cun iert e curtgin e siu clavau e nuegl cun tut il funs de casa al benefeci pervenda de Morissen. Bein ei quei generus testament de Sur decan Ulrich Caduff-de Marmels suttascrots e confirmaus dad el sez sut datum dils 31 de schaner digl onn 1722, in clar mussament, ch' in niebel cor per ses concarstgauns e concristifideivels pulsava

3. La baselgia de Morissen.
(Fot. J. de Mont, Vella.)

el beinstont donatur e ch'el ei staus tenor la veglia de Diu in gest e bien administratur dils beins terresters ad el confidai.

Mo aunc paucs meins ha il generus benefactor per Morissen surviviù quella davosa determinaziun testamentara ed ei lu morts, sco bein meriteivel spiritual, dalla daguota sin via ella catedrala, ils 17 de fenadur digl onn 1722. El ei satraus ella catedrala a Cuera avon igl altar de s. Michel sper siu augsegner uestg Ulrich de Mont Igl ei denton buca de crer, che Sur decan Ulrich Caduff- de Marmels seigi staus in aschi generus benefactor mo pil benefeci-pervenda, mobein era pella veglia baselgia de s. Giachen a Morissen. Igl onn 1700 ha Morissen obteniu siu empren beneficiat ella persuna digl aultrev. sgr. spiritual Gieri Caduff de Cumbel, doctor della teologia.¹²⁾ Sut quei erudit spiritual ein igl onn 1706 vegni construi ella veglia, biala baselgetta gotica: — probabel da meister sculptur Johann Ritz — la scantschala, in' ovra veramein artistica, la mensa en sacristia ed igl onn 1709 ils dus altars laterals, ed igl oreifer bi tabernachel. Nus astgein supponer, ch' il generus donatur Sur decan Ulrich hagi era cheu, pella casa de Diu, unfriu da cor e cun mauns pleins. E quei stuein nus aunc tonpli crer per raschun, ch' il medem meister-sculptur, sco la lavur senza attesta, haveva avon in pèr decennis ded onns tablegiau e luvrau

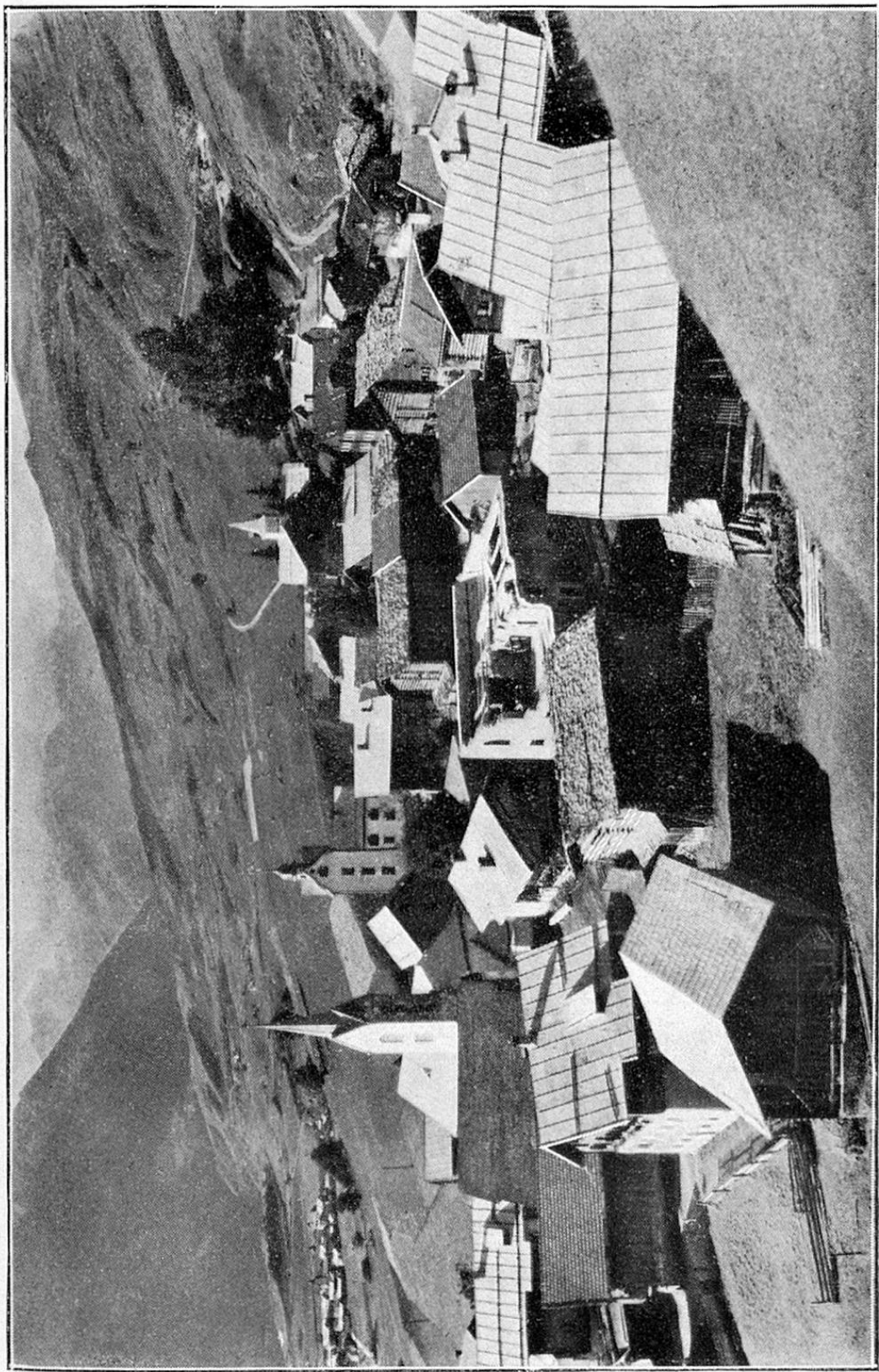
¹²⁾ Urbari vegl a Morissen.

ô aschi artisticamein la sala en casa de Caduff-de Marmels.

Benefactors e gronds benefactors ein pia stai ils de Marmels-de Caduff pella baselgia e pervenda, ed aschia era pella vischnaunca de Morissen. E quella beneficenza de valor gudogna aunc en valeta, sche nus patertgein oz, che la vischnaunca e pleiv de Morissen posseda e gauda gia dapi 200 onns quellas donaziuns, quels beins, baghetgs e funs. (Mira maletg 2.)

Nus vulein cheu era far menziun, ch' ils nobels de Marmels en Lumnezia ein stai generus benefactors er aunc en auters loghens e buca mo a Morissen. Signurs de Marmels han p. e. cun auters benefactors de Mont e Jochberg fundau ils quater zenns della caplutta de s. Roc a Vella, sco inscripziuns ed armas dils zenns attestan. E Signurs de Marmels han cullas schlatteinas de Montfort e de Cabalzar ed auters, era regalau alla venerabla claustra de Mustér il grond e bi bein a Rumein, obligond la claustra de mantener leu in permanent Sur beneficiat. — Mo per raschun che quels de Marmels ein auters sesents a Vella e tuccan aschia buca direct nies tema, sche intercurin nus buca pli lunsch quellas ed autras bialas donaziuns dils nobels de Marmels en Lumnezia.

La casa Caduff-de Marmels a Morissen ha surviu dagl onn 1719—1909 per casa-pervenda, e fuss aunc per biars decennis stada l'emperneivla casa pervenda sin quei bi plaz, sch' ins havess

4. La veglia casa diis de Marmels- de Caduff.

(Fot. J. de Mont, Vella.)

avon in bien miez tschentaner giu il bien pertratg de far sur ô e fierer giu la miraglia aulta e malnizeivla, la quala catschava sfendaglias, enstagl de lu metter en siaras, las qualas han gidau pauc, buca levgiau la greva peisa della miraglia-sura, e buca priu il prighel de habitar en casa.

Per raschun de tala malsegirezia ha la lud. vischnaunca procurau entras cumpra per in' outra casa-pervenda, e miu antecessur Sur canoni e plevon Tumasch Derungs ha bandunau la casa periclitada, il vegl casti dils de Marmels, ed ei igl onn 1909 secollocaus ella casa-sut, la quala fuss er' endretg, sch' ella fuss pli bein e pli cunvegnent situada per casa-pervenda.

La casa veglia dils generus benefactors de Marmels-de Caduff ei denton ida en decadenza onn per onn cun bia bien material, duvreivel e custeivel. Per ventira eis ei reussiu cun caschun della renovaziun e restauraziun-baselgia digl onn 1924 de spindrar silmeins las bialas e custeivlas sculpturas veglias artisticas dalla tresta malura, e d' applicar quellas en adequata e plascheivla moda en baselgia vid ils treis altars e las truccas el chor. (Mira maletg 3.)

Per tema che l' aulta miraglia della casa veglia savessi sballunar e caschunar disgrazias, ha la vischnaunca els bials dis de matg 1927 laschau prender suro il tetgal e fierer giu la miraglia meins solida entochen sil quadrat, ed era laschau allontanar empau plantschius e tablegiaus cun finiastras

ed escha, mo lu surschau — sai buca pertgei — a retg-pluvius de smarschentar e destruir suenter plascher in grond lennam de travs e cavrez cun bia buna miraglia de vaglia — entochen sil di ded oz. Ina ruina macorta e disfiguronta a miez il vitg ei aschia daventada la veglia casa dils generus benefactors de Marmels-de Caduff, il qual dueva buca daventar, ed ei de deplorar ch'igl ei daventau. (Mira maletg 4.)

Mo tgei bi monument d'engrazieivladad fuss ei, sche ord quella ruina sil bi plaz, sesalzass puspei la nova casa-pervenda, il qual savess era levamein e cun profit daventar, senezegiond della buna e massiva miraglia existentata. E tgei ornament fuss quella biala casa nova — enstagl della ruina per il bein situau vitg dils nobels de Marmels. E tgei honor fuss quella pils menaders e vischins ded oz, per decennis e tschentaners, e tgei avantatg per lur vegnentsuenter, ils quals savessen bien grau a lur cars vegls pil bien quitau che quels havessen aschia giu pigl avegnir de vitg e pleiv, e per il bien spért d' in sanadeivel e dueivel progress, ch' els havessen aschia demussau. —

